

Van Burgemeester en Wethouders

Datum 19 december 2023

Aan Gemeenteraad

Portefeuille-
houder(s) Bolsius
Paffen-Zeenni

Onderzoek Joods ontrecting

Treurig, aangrijpend en confronterend. Het gemeentebestuur van Amersfoort heeft Joodse families onrecht aangedaan door mee te werken aan de uitvoering van anti-Joodse maatregelen van de nazibezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog. De ontvangst van terugkerende Joodse stadsgenoten na de oorlog is ronduit kil te noemen.

Een pijnlijke en verdrietige conclusie na het lezen van het rapport dat wij u met deze brief aanbieden. Het onderzoek is uitgevoerd door Maarten-Jan Vos. Een begeleidingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap en kennisdragers heeft de onderzoeker bijgestaan. De opdracht van het onderzoek was inzicht te geven in de betrokkenheid en het handelen van de gemeente Amersfoort bij de vervolging en ontrecting van Joodse stadsgenoten tijdens de Tweede Wereldoorlog en de jaren daarna.

Het onderzoek past in wat landelijk wordt genoemd een derde ronde van rechtsherstel. De kennis over de rol van de gemeente Amersfoort bij ontrecting en rechtsherstel schoot tekort. In mei 2019 heeft de gemeente Amersfoort het verzoek tot een lokaal onderzoek ontvangen van inwoner mevrouw L.I. Son (voorzitter Progressief Joodse Gemeente Midden Nederland en voormalig bestuurslid van het Nederlands Verbond van Progressief Jodendom). Wij zijn dankbaar voor haar initiatief. Ons college heeft zich destijds georiënteerd en heeft in 2021 de begeleidingscommissie ingesteld. De leden hebben periodiek met de onderzoeker vergaderd en het onderzoek begeleid. De voorzitter, S. de Leeuw (voormalig voorzitter van de Nederlands Israëlitische Gemeente Amersfoort (NIG), doet namens alle leden in een brief (zie bijlage) van 6 oktober 2023 verslag van het begeleidende werk, van het belang van het onderzoek, van voorbeelden uit het rapport van moreel laakbaar gedrag van de gemeente Amersfoort en van overwegingen voor het vervolg.

Wij hebben het advies van de begeleidingscommissie overgenomen om alle beschikbare gemeentelijke dossiers te onderzoeken. Er is gekeken naar de betrokkenheid vanuit alle gemeentelijke diensten.

Onderzoeker Maarten-Jan Vos is begin 2022 aan de slag gegaan. Nabestaanden van Amersfoortse Joodse families zijn in de gelegenheid gesteld vragen te stellen en/of meldingen te doen voor het onderzoek. Om met hen in contact te komen zijn advertenties geplaatst in drie Joodse tijdschriften en is een pagina op de website van de gemeente geplaatst. Dit heeft geresulteerd in contact met tien families.

Op 30 oktober 2023 heeft de burgemeester het onderzoeksrapport: *'Een bladzijde in de Amersfoortse joodsche geschiedenis zoo zwart als nog nimmer is voorgekomen - Historisch onderzoek naar de betrokkenheid en het handelen van de gemeente Amersfoort bij de vervolging en ontrecting van joden tijdens de Tweede Wereldoorlog en de jaren daarna.'*

ontvangen. De begeleidingscommissie bood hier ook haar brief aan. De tussenliggende tijd is benut om de verschillende families te informeren. Ook heeft de onderzoeker een presentatie aan het college gegeven. Op 16 januari licht de onderzoeker samen met de voorzitter van de begeleidingscommissie het rapport aan uw raad toe in de raadscommissie Bestuur.

Het onderzoek bestrijkt drie te onderscheiden periodes:

- 1940 t/m januari 1942; burgemeester Van Randwijck en waarnemend burgemeester Noordewier kregen te maken met de toenemende anti-Joodse maatregelen van de nazi-bezetter.
- Februari 1942 tot aan de bevrijding in mei 1945; een periode van NSB-burgemeesters Harloff en Wendling. De gemeenteraad was buiten spel gezet.
- 1945- jaren '50: De periode vanaf de bevrijding, toen de gemeente weer volledig verantwoordelijk werd en de democratie herstelde.

Wij vinden het een pijnlijk en verdrietig rapport. De voorbeelden zijn voldoende grond om te concluderen dat de gemeente moreel laakbaar gedrag vertoonde. De gemeente faciliteerde een regime dat mensen stap voor stap isoleerde, uitsloot en uiteindelijk vervolgde. Tijdens de bezetting werden 338 Amersfoortse Joden vermoord in concentratiekampen. Ook naar schatting 50 andere Amersfoortse Joden overleefden de oorlog niet.

Een rapport dat beschrijft hoe de Amersfoortse overheid zich van haar eigen inwoners afkeert is zeer confronterend. Buren, families en werknemers die door hun afkomst in een situatie komen van volstrekte onmacht. Eigen inwoners die overgeleverd zijn aan een vijandige bezetter die geen strobreed in de weg wordt gelegd door het stadsbestuur. Bezittingen van families die worden geroofd of overgenomen. Zonder een overheid die hen daartegen beschermt en er soms zelfs aan deelneemt.

Ons college is ook zeer geraakt door het gebrek aan empathie van de gemeente bij de terugkomst van overlevenden en de jaren daarna. Ook hier zien we een overheid die haar kwetsbaarste en meest getroffen inwoners aan haar lot overliet.

We zijn dankbaar voor het uitvoerige en nauwgezette onderzoek door Maarten-Jan Vos en de aanbiedingsbrief van de begeleidingscommissie. Wij aanvaarden en onderschrijven de conclusies uit het rapport en de brief. Hier moeten wij als gemeente en als stad lering uit trekken.

Wij willen de tijd nemen om de inhoud van het onderzoek en de beoordeling door de leden van de begeleidingscommissie op ons in te laten werken. Samen met de Joodse gemeenschap willen we een goede reactie gaan vormgeven. Hiervoor trekken wij ook samen op met de leden van de begeleidingscommissie en andere betrokkenen. We onderzoeken de komende maanden ook welke compensatie gepast is. In het voorjaar komen we met een uitgewerkt voorstel.

Daarbij onderkennen wij dat oorlog en vervolging gaten slaat in generaties. Het benoemen en erkennen van de pijn is onderdeel van het helingsproces. Als gemeente mogen wij ons nooit meer (laten) inzetten tegen onze eigen inwoners. Een goed historisch besef en het doorgeven van kennis is hiervoor nodig.

Gelijktijdig met deze raadsinformatiebrief versturen wij ons antwoord aan de leden van de begeleidingscommissie, en maken we deze brief samen met alle bijlagen openbaar. De antwoorden op de vragen van de families zijn niet openbaar en hebben zij rechtstreeks van de gemeente ontvangen.

Met vriendelijke groet,

Burgemeester en wethouders van Amersfoort,

de secretaris,

de burgemeester,

Bijlagen:

- ✓ Onderzoeksrapport Maarten-Jan Vos: *‘Een bladzijde in de Amersfoortse joodsche geschiedenis zoo zwart als nog nimmer is voorgekomen - Historisch onderzoek naar de betrokkenheid en het handelen van de gemeente Amersfoort bij de vervolging en ontrecting van joden tijdens de Tweede Wereldoorlog en de jaren daarna.’*.
Bijlagen bij het rapport: In het rapport zitten verslagen van onderzoek naar aanleiding van meldingen van families.
- ✓ Brief begeleidingscommissie 6 oktober 2023
- ✓ Burgemeestersbrief 8 december 2023 (antwoord op brief begeleidingscommissie)
- ✓ Artikel Jan Lodewijks Joodse ambtenaren gemeente Amersfoort